

SZÉLRÓZSA

- 35 Forray R. Katalin: Életutak a felsőoktatásban
- 46 Galántai László: Cigány/roma szakkollégiumok szervezeti és működési szabályzatainak vizsgálata
- 54 Vezdén Katalin: Wlislöcki Henrik Szakkollégium (Egy komplex szolgáltatás-fejlesztés eredményességének vizsgálata – a számok tükrében)
- 67 Trendl Fanni: A Wlislöcki Henrik Szakkollégium tagsága 2013-ban és 2015-ben
- 76 Csigi Júlia: Időutazás kutatói eszközökkel
- 84 Oláh Anita: A hátrányos helyzetű középiskolások tanulmányi előmenetelét támogató Arany János Kollégiumi Program

Forray R. Katalin

Életutak a felsőoktatásban

Mind magasabbra...

Felületesen vizsgálva a társadalmi hátteret, az tűnhet fel, hogy az egyetemre jutott cigány, roma fiatalok nagyjából ugyanabból a társadalmi rétegből indultak, mint a diákok többsége: a középső, főként az alsó középrétegekből. A szakmunkásvégzettség jellegzetes apai iskolázottság, az anyáknál is hasonló végzettségek a gyakoriak. Mind az apa, mind az anya úgy érzi, több tanulásra lett volna képes ő is, ha a családi körülményei megengedik.

Ezek a fiatalok az elsők, akik a széles családi körből ilyen magas iskolázottsághoz jutottak, ami azzal jár, hogy nagy figyelem irányul rájuk, példájuk modell lehet a fiatalabbak számára. A sok személyt magába foglaló nagycsalád – amelynek tagjai nem feltétlenül élnek közös háztartásban, de a kapcsolatok élők és dinamikusak –, számára modell a sikeresen középiskolába járó, majd egyetemen továbbtanuló fiatal.

Az egyházi középiskolák nagymintás vizsgálata során Pusztai (2011) arra az eredményre jutott, hogy a hátrányból induló gyerekek tanulmányi sikerességének lényeges összetevője a széles, támogató kapcsolatrendszer. Úgy gondolom, itt is erről az összetevőről van szó.

Egy jogot hallgató ösztöndíjas esetében három elemre érdemes figyelni. Az egyik az, hogy ebben a családban sincsen magasabb végzettségű ember, a kérdezett az úttörő ebből a szempontból. A másik az, hogy a szülők aktív és választott politizálók voltak, tekintélyes emberek a környezet számára. A harmadik pedig, hogy van – ha nem is családban, de a szűkebb ismeretségi körben – olyan cigány ember, aki sikeres tanulmányi útja egyik pontján kívánatosan magas, tanulás útján elért pozícióba került.

Ebben az esetben nem a szülők vagy a rokonok iskolázottsága, hanem a magasabb iskolázottság nélkül elért tekintély pozíciója képezi a hátteret. Ebből nem az következett, hogy a gyermekük számára is elgondolható volt az iskolai végzettség nélküli érvényesülés, hanem a szülők belátása, hogy támogatni kell gyermekük tanulását. Továbbá van egy olyan modell a belátható, „majdnem rokon” körben, hogy egy cigány fiatalember saját erejéből fontos és magas pozícióba kerülhet – csak tanulni és tudni kell.

A tágabb család hatását is érdemes hangsúlyozni. Iskolázott ember nem volt a családban, de a műveltség iránt elkötelezett ember igen.

„Nekem abban mutatkozott meg, hogy a papám művelt, hogy imádta az újságot, imádta a beszívott tudást. Szeretett olyan dolgokról vitázni velem, amiről nem hinném, hogy például arról a testvéremmel tudna vitázni. Ő nem az iskolá-

ban szerezte ezt, hanem saját erőből. És azt veszem észre, hogy egyre inkább hasonlítok a papámra, mert én is mindenhol szeretem beszívni a tudást, mert az fontos. Én ebből élek majd, és ma már szerintem az az ember érvényesülhet majd, aki egy kicsit tud. Az emberek nagyon gyarlók, és mindent elhisznek. És ha az ember nincs tisztában a dolgokkal, akkor nagyon könnyen eshet abba a hibába, amibe nagyon sokan beleesnek.” (Z. joghallgató)

Az etnikai hovatartozás vállalása

Az ország keleti feléből érkezett lány olyan családban nevelkedett, amelynek – kívülről nézve – nem volt rokoni kapcsolata a cigánysággal. Szülei egész nap dolgoztak – édesanya egy bölcsődében, édesapja buszvezetőként – ezért nyáron a kislány a nagymamájára volt bízva, aki egy nevelőotthonban dolgozott. Itt került közel a neveltek nagy többségét kitevő cigány gyerekekhez, később cigány családokhoz. Lassanként ébredt tudatára annak, amit szülei titkoltak, hogy félig ő is ehhez a csoporthoz tartozik. Szakirodalmat olvasott, és romani nyelvet oktató kurzuson is részt vett.

„Észrevettem, hogy a mama sokszor megszólalt cigány nyelven, azt mondta nekem, hogy a gyerekektől tanulta. De amikor ott voltam az intézetben, a gyerekek abszolút nem szólaltak meg cigány nyelven. Elnézve a rokonaimat, külső jegyek alapján, most már – hogy egyetemre jártam, itt tanultam – feltűntek a jegyek. Észrevettem, hogy otthon nálunk is így volt, ezt is így csináltuk, ezzel foglalkoznak, az unokatestvéremék vezetékeve ugyanaz, a keresztnevük Barbara, Roland. Engem folyamatosan próbáltak ettől az egészszől óvni. Megtudták, hogy romológiára jelentkezem, meg gimnáziumban már elkezdtem tanulni a cigány nyelvet, már sírtak, hogy ők nem akarják. Mikor megkérdeztem tőle, hogy cigányok vagyunk-e, akkor mondta, hogy maradjál csendben, nehogy meghallják!” (E. bölcsész).

A fenti interjúrészlet pontosan írja le azt az önvédelmi mechanizmust, mit jelent cigánynak lenni egy középvárosban: a beilleszkedés szempontjából helyesebb eltagadni nemcsak a származást – ehhez nincsen feltétlenül köze az ember környezetének –, hanem azokat az ismereteket, tudásokat is, amit ebből hasznosnak lehet ítélni. Ebben az esetben a gyökerek keresése a társadalmilag nem kívánatos ősök vállalását, a velük való szembenézést jelenti.

Vajon az elmúlt években változott-e a helyzet ebből a szempontból? Talán valamelyest változott, és ehhez hozzájárul a romológia szak és a szakkollégium is. Azonban ma is hallhatunk olyan egyetemistáról, aki társai szerint ebbe az etnikai csoportba tartozik, ám ezt a nyilvánosság előtt nem vállalja. A többiek összesűgnak a háta mögött, számon tartják etnicitását, de a választott út még mindig egyszerűbbnek látszik számára.

Nehéz helyzetből

Ha valaki szélsőségesen rossz körülmények között nevelődik, abból ritkán lesz sikeres gimnazista, majd egyetemista (vö. Forray, 2004). A tanulás és a társadalmi mobilitás, a feljebb jutás iránti rendkívüli elkötelezettség és szerencse is kell ahhoz, hogy eljusson odáig. Az a fiatalember, akiről most szó lesz, ebbe a csoportba tartozik.

A volt bányász, évek óta többnyire alkalmi munkát végző apa, a csak néhány osztályt végzett, munkanélküli, beteges anya akkor kezdett el komolyabban alkoholizálni, amikor a család végre jobb lakáskörülmények közé került. Ám maga a lakás olyan környezetben volt, ahol a szomszédok minden mozdítható pénzüket italra költötték. A két kisfiúra, különösen a nagyobbra, aki maga is alig lépett be a kamaszkorba, váratlan és súlyos teherként nehezedett ez a helyzet. A városszéli iskola egyik tanára ajánlotta a bukdácsoló kisebbnek a pécsi Faág civil szervezetet, ahová bátyja vitte el, hozta vissza. Ez a véletlen adta meg neki is azt a segítséget, amellyel jó eredményt ért el általános iskolában, amellyel színvonalas gimnáziumba jutott, és amely máig segíti – illetve amelynek segítségét mai egyetemistaként más rászorulóknak visszaadni szeretné.

„Hát hogy nagyon sok mentor van az életemben. Rengeteg. Ami mondjuk valamilyen szempontból rossz is, merthogy nem voltam soha magamra utalva. És járok most pszichológushoz, amit a WHSz-en keresztül tudtam elérni. Nála ismertem fel, hogy nekem mennyi mentorom van. És hogy ennek van hátránya is. Mert nem ismerem meg magamat, nem ismerem meg a korlátaimat, meg hogy így nagyon sok segítséget kapok, és igazából nem fogok tudni kiteljesedni. És úgy fogom élni az életemet, hogy mindig lesznek ott valakik, akik segítenek. Ha ők nem lennének ...! És a Faág is nagyon sokat segített, a Faág volt az a közeg, akik így húztak magukkal. Akik megadták a célokat. Köszönöm nekik.” (B. 20 éves bölcsész).

Az elitgimnáziumban, amelynek tanulója lett, szintén megállta a helyét, nem utolsó sorban a civil szervezetben kapott tanulmányi támogatásnak köszönhetően. Különösen szembeötlő, hogy egyedül ő beszélt erről hangsúlyosan, más megkérdezett hallgató a korábbi középiskolai éveitől – ha érzékelt is különbségeket – ezt súlyosabb problémák nélkül meg tudta oldani.

Ebben az esetben valóban jelentős társadalmi különbségről van szó. Ez nem föltétlenül a cigány-nem cigány, roma-nem roma népcsoport közötti eltérést jelent: a középső társadalmi rétegeknek a számukra lényegében ismeretlen, legfeljebb távolról látott leszakadó társadalmi csoport megítélését. A leszakadó réteg tagjai középiskolába nem járnak, nem jutnak el – különösen nem elit gimnáziumba. Így hát ezek a társadalmi csoportok az előző iskolai fokozatokban sem kerülnek közel egymáshoz (Varga, 2012).

A hatalmas társadalmi távolság, amely a kisgyermek, majd a serdülő otthoni világa és a megfogalmazott célhoz vezető út között van, nehezen küzdhető le. Az iskolai tanároknak, nem utolsó sorban a civil támogatóknak köszönhető, hogy a görcsösen elérni akart célkitűzés a sikerrel kecsegtet. Jól érzékelhető azonban, hogy ennyire a társadalom pereméről rajta kívül más nem került az egyetemre. Azonban esete azt is példázza, hogy a majdhogynem lehetetlenül nagy társadalmi távolság is leküzdhető, ha van személyes eltökéltség és megfelelő segítség.

A romológia – út az előre meneküléshez

Az ösztöndíjasok pályaválasztási tervei alapvetően megegyeznek az egyetemisták többségével. Kivételt azok jelentenek, akik nem a népesebb szakok valamelyikére, hanem éppen romológiára, egyszakos képzésre jelentkeztek.

Az észak-kelet magyarországi faluban felnőtt fiatal asszimilált cigány családban nevelkedett. Szülei állásban vannak, öccse angol nyelvi tagozatú gimnáziumba jár. Másik öccse a családi hagyományt követi: szakmunkásnak tanult, apjával dolgozik, leendő felesége cigánylány, aki hajlandó lesz a hagyományoknak megfelelően viselkedni. Az etnikai – rokonsági – kulturális összetartozás a családtagok alapvető értékeihez tartozik, bár a nagycsalád inkább csak ünnepek alkalmával találkozik.

Elmondása szerint a velük élő anyai nagyanyja szeretett volna annak idején tanulni, de a családi körülmények – legfőbb gyermekkori kötelessége volt testvéreire vigyázni, a háztartásban segíteni – ezt nem tették lehetővé. A tanulás azonban mindig nagy érték volt számára, talán azért is, mert az anyja zsidó volt. Ez a tudat – a zsidósággal való távoli, nemzedékek során át számon tartott rokonság – jellegzetesen gyakran visszatérő elem ambiciózus, tanulni akaró cigány fiatalok körében. A magyarcigány (valójában kárpáti cigány) öntudat a fiatalember alapélményei közé tartozik. A nyelvet kamaszkorban tanulta meg. Mint más cigány fiatalok, megszokta, hogy szülei a fontosabb családi ügyeket romani nyelven beszélnek meg, a gyerek ezekből ki van zárva.

Elkötelezetten érdeklődik a cigányság egésze, a csoportközi viszonyok, a nyelv iránt. Ez indokolta romológia szakra jelentkezését is. Legfőbb érdeklődési területe a civil szféra: lelkesen és ügyesen szervez, Facebook-oldalán nap mint nap tesz közzé érdeklődésre számot tartó információkat, szervez klubnapot, és minden hasonló ügyben elkötelezetten tevékeny. Érettségit annak idején a Hit Gyülekezete által fenntartott iskolában szerzett, miután az állami gimnáziumot fegyelmi és tanulmányi problémák miatt el kellett hagynia. Ez a gimnázium azonban éppen olyan volt, amilyenről álmódott: volt tanár, aki támogatta, nagy szabadságot élvezett, például elmehetett a Gandhi Gimnáziumba romani nyelvet tanulni. Bekapcsolódhatott civil tevékenységekbe is, a közeli faluban segítette a polgármester asszony választási felkészülésében, emellett részt vett az Arany János program szervezésében is.

„Én szerencsésebb helyzetben vagyok”

Ma is nyomasztóan létezik a társadalom peremére szorult lét, a kemény küzdelem a mindennapi kenyérért, olyan élet, amelyet ma már főként csak a két világháború közötti néprajzi irodalomból ismerünk: nehéz munka, harc a napi szűkös ételért, kevés vagy éppen semmilyen kilátások. Ebből kitörni csak a nagyon szerencséseknek és a nagyon erősöknek sikerül.

„Van B-n egy cigánytelepi rész. Én nem bent a telepen, hanem azzal szemben a Fő úton laktam egy családi házban, édesanyám apukájával, anyukájával, később ők is meghaltak. És akkor anyukámnak a testvére, tehát a nagynéném, három gyerekével Siklósnagyfaluból odaköltözött, mert ők is a férfi miatt kerültek bajba. Akkor besokallt édesanyám, és azt mondta, hogy ez így nem megy tovább,

Kis-Bogdán Lília
Szociológia BA, WHSZ tag, PTE BTK

Én mindig szerettem volna tartozni valahová és itt, ezt most megkaptam. Másrészt, nekem az is jó, hogy a roma identitásomat megerősítette, mert otthon erre nem volt példa és itt olyan körökbe kerültem, ahol volt erre lehetőség.

mert két szobában nem lakhatunk kilencen-tizen. Megfogott úgy, ahogy voltam – visszaemlékszem, soha nem felejttem el. Tíz-tizenegy éves voltam. Soha nem felejttem el: nagy hó volt, és amit tudott, összeszedett, és ráültetett a szánkóra, és húzott, húzott magával, mint valami kis koloncot. És megérkeztünk a nagypámhoz. Szívélyesen fogadott minket.” (I. lány)

Egy ideig a kisváros melletti cigánytelepen laktak, de lehetetlenné vált az életük, mert az anya rokonsága is ide költözött. A napirenden lévő veszekedések miatt egyik nap az édesanyja kiskocsira tette lányát, és az összes holmit, és beállított férje egyedül élő, nem cigány édesapjához, hogy ide költözik. A merész tett jobban sikerült, mint gondolni merték volna, a nagypapa örömmel fogadta őket. A kislány a helyi általános iskolába járt, amikor a Gandhibá hívták a jól tanuló cigány gyerekeket. Az édesanyja úgy érezte, olyan esélyt kap most a lánya, amit nem szabad elszalasztani. Alig volt 16 éves, amikor édesanyja hirtelen megbetegedett, rákos lett, és hamarosan meghalt. (Utóbb tudta meg, hogy a család több tagja is hasonlóan, fiatalon, a rákbetegség valamelyik formájában veszítette el az életét.)

Sok segítséget kapott, ám mindez nem lehetett elegendő ahhoz, hogy a többi fiatalhoz hasonlóan folyamatosan végezze az érettségi után az egyetemet is. Ebben szerepe van a nemi hovatartozásnak is.

A tradicionális társadalmakban sokkal több otthoni feladat hárul a nőkre, mint a férfiakra. A férfiak megengedhetik maguknak, hogy munka után a kocsmába menjenek – a nők feladata, hogy onnan valahogy hazahozzák őket. Ebben az esetben is – a 80 éves nagypapa mellett – a kislány feladata volt a családról való gondoskodás, beleértve azokat a gyerekeket, fiatalokat, akik anyja testvérei révén rá maradtak.

Ma a megszakított, majd a tanszéki tanárok rábeszélésére ismét folytatott tanulmányai után nem igazán döntött még további sorsáról. Be akar jutni az egyetemi fokozatra, majd az MA elvégzése után próbál munkát találni. Abban reménykedik, hogy a civil szférában talál majd olyan munkahelyet, amely érdeklődésének és végzettségének is megfelel.

A Gandhi Gimnáziumot úgy mutatja be, ahogyan alapítói szerették volna látni. Ez azonban egy volt tanuló élménybeszámolója, egy olyan tanulóé, aki a Gandhi legfontosabb céljainak, hívatásának megfelel, mély átéléssel, érzelmmel telítve beszél az iskoláról.

„Nekem itt lettek új barátaim. Velük nőttem fel, a gimnáziumi osztálytársaimmal, azóta is tartom velük a kapcsolatot. És itt végeztem 2009-ben, a Gandhi Gimnáziumban. Most már így utólag, ha visszagondolok, azt mondom, hogy megérte. Ha otthon maradok, valószínűleg az lett volna, hogy elkezdtem volna az iskolát. Ott Barcson van ott egy Széchenyi Gimnázium, ahol érettségit adnak, van egy Drávavölgye, ahol vízügyi szakközépiskola van, és van egy ipari szakmunkásképző. Ott nem adnak érettségit. De valószínű, én azt végeztem volna, és akkor utána egy nagy semmi otthon.” (I. lány)

A romológia szak választása nála nem gondos mérlegelés eredménye volt. Nem mert olyan szakot választani, amihez esetleg több kedve lett volna. Cigányként úgy érezte, itt nagyobb biztonságban vannak, mint más szakokon. A romológia szak létrehozásának és működtetésének egyik legfőbb eredménye az volt, hogy a cigány fiataloknak megmutatta, hogy nekik is van helyük ebben a rendszerben.

Inklúzió – egyházi kötődés

Az többé-kevésbé köztudottnak tekinthető, hogy a cigány néesség körében gyakoribb a vallásos személy, mint a lakosság egészében. Ez nem az elmúlt néhány év e tekintetben elfogadóbb légköre következtében alakult így: valamennyi egyháznak – talán az izraelita felekezetet kivéve – vannak olyan missziói, amelyek a cigányság egyes csoportjait célozzák. Az aktivitásoknak ebbe a sorába illeszkednek bele az egyházi fenntartású a felsőoktatási szakkollégiumok is (Forray-Martón, 2012).

Az életútinterjúkban sem kerestünk kapcsolódásokat a vallásosság, az egyházak szerepének megítéléséhez. Ennek ellenére ez a kérdéskör több esetben szóba került, elsősorban a szülőket, a nagyszülőket jellemezve, máskor pedig a nagyobb családi eseményekről – esküvő, karácsony, temetés – beszélve.

Vannak azonban kivételek. A két testvér egyike így mondja el, hogyan lépett be a család a baptista gyülekezetbe.

„Bekerültünk ebbe a gyülekezetbe, befogadtak bennünket. Inkább idősebbek voltak, leginkább középosztálybeliek, de volt köztük hajléktalan is. Most egy másik gyülekezetben vagyunk. Most a baptistában vagyunk. A methodista kicsit lehangoló volt, inkább idősebbek voltak, kevesen is voltunk már. Többen elaludtak az istentisztelet alatt. Azután átmentünk, egy kicsit vidámabb, élénkebb gyülekezetbe. A Vasárnapi Iskola Szövetség, az baptista. A baptista gyülekezetben egy nő kijött hozzánk a családhoz, hogy a kisgyerekeknek tanítsa a bibliát. És mondta, hogy látogassunk el abba a gyülekezetbe. Nagybátyám járt a Vasárnapi Iskolák Szövetségébe. Az egy baptista gyülekezet, annak van egy olyan önkéntessége, hogy tanítják a kisgyerekeket. A nagybátyám oda akart menni, azt akarta csinálni.” (K. fiú)

A család szokatlanul nagy létszámú: a két egyetemista elmondása szerint közel 20 személy lakja a nagy, ötszobás lakást. Ez a családi létszám úgy alakult ki, hogy a tönkrement családokat a nagybácsi fogta össze, költöztette végül a nagy házba.

A cigányság, különösen annak leginkább tradicionális csoportja, a roma csoport, éppen hagyományaihoz ragaszkodása miatt, szoros rokonsági kapcsolatokat ápol. Akár a családfő – nagybácsi, az apa fiútestvére – számára, akár a gyerekek számára ez maga a család: a felnőttek rokonsági foka jól érzékelhető, a gyerekek viszont különböző, egymással nem is minden esetben rokonságban álló kapcsolatokról születtek. Ők valamennyien testvérnek tekintik, és ekként is kezelik egymást.

A másik szempont a vallási kötődés, amely átszövi a családot. A családfő rendszeres napi munkáján kívül vasárnaponként rendszeresen tart bibliórát sérült gyerekek számára egy nevelőotthonban. Nagyobb fiait is bevonta ebbe a munkába, ezért meg kellett ismerkedniük a gyerekeknek írott Bibliával.

A vallási közösség iránti elkötelezettség mellett fontos a tanulás, a társadalmi mobilitás is. A három nagyfiú egyetemre jár, illetve érettségi előtt áll. Emellett sportolnak, és részt vesznek – adott esetben a WHSz szervezésében – a közéletben, a civil szférában. Határozott politikai elkötelezettségük is van – különösen a Jobbik –kal kapcsolatban vannak bennük félelmek és ellenszenvék. A politikáról és a pártokról alkotott vélemények nagyjából azonosak a jól ismert értelmiségi nézetekkel, ám az etnikai hovatartozás a szokásosnál erősebb érzelmi töltetet ad a szélsőségesekkel való szembenállásnak.

A dél-dunántúli régióban kevés oláh cigány él, és őket sújtotta az az embertelenség, amely a háború utolsó évében történt: a komáromi várbörtönben történt összegyűjtésük és sokuk elpusztítása.

„A papámat elvitték Komáromba, a nagy gyűjtőtáborba. Ott a tömegsírokon lépkedett, meg ilyeneket mesélt. A család Dióviszlón lakott. Akkor volt ott egy kisebb tábor. Akik összeszedték őket, német és magyar is volt közöttük. Mert a magyarok együttműködtek a németekkel. Helyi csendőrök jöttek, pécsiek, de jobbra németül beszéltek. Egyszer összeterelték a cigányokat, és azt mondták, hogy dolgozni kell. Ő akkor hat éves volt. A szülőket vitték, és ő ment velük. És akkor azt mesélte, hogy nyers kukoricát dobáltak nekik, és aki elkapott, az evett, aki nem, az nem.” (K. fiú)

A család megőrizte a borzalmak emlékét, és átadják a fiatal nemzedéknek, de ebből legfeljebb a fájdalom maradt. Ezt is csak kevesek adják át utódaiknak: ez magyaríthatja, hogy a kérdezettek közül egyetlen fiatal beszélt erről.

Az oláh cigányok, a „kolompárok” kis létszámú csoportjában – akár a másik csoport körében velük szemben – feltűnő a térség reprezentatív cigány csoportja, a beások iránti bizalmatlanság. Ezt az attitűdöt jól ismerjük, ám azt is tudjuk, hogy nyilvánosság előtt egyik csoport tagjai sem szívesen vállalják. A külső megfigyelőnek legfeljebb az tűnik fel, hogy ritka a barátság közöttük, ám az egyetemen ez sem annyira feltűnő, a szakkollégium pedig a fiatalokat együttműködésre serkenti – függetlenül attól, hogy ki éppen melyik etnikai csoportba tartozik.

Nem cigány szakkollégisták

A WHSz-be jelentkezők elsősorban a cigányság különböző csoportjaiból kerülnek ki, de mivel nem „cigány”, nem „roma” szakkollégiumról van szó, jelentkezhetnek azok is, akik nem ezekbe a csoportokba tartoznak. A szakkollégium nem a cigányság képviselői számára szerveződött etnikai program. (Galántai, 2013), az EU programja nem is „nevesíti” a cigányokat, hanem általában a hátrányos helyzetből induló diákokat igyekszik sikeres egyetemi karrierhez segíteni.

Némi habozás után néhány nem cigány hallgató is jelentkezett a programba. Két hallgatótól idézek, mindkettő fiú, az egyik a szociális munkás szakra jár, a másik egészségügyi képzésre. Mindketten hosszú habozás és rábeszélés után jelentkeztek a szakkollégiumba, ám mindketten igen rossz szociális helyzetben vannak.

Az egyikük olyan környezetből érkezett – a Nyugat-Dunántúlról – ahol igen kevés cigány él. Cigányokkal valójában csak az egyetemen, itt is a szakkollégiumban találkozott. Az egész program, különösen a résztvevők etnikuma újdonság volt számára. Az a környezet, amelynek a szakkollégiumban tagja lett, egészen más üzenetet közvetít számára, mint a korábban hallottak. Azon kívül, amit revelációként élt meg – a cigány-ság kultúrája, öntudata –, maradt benne kétség is.

„Van egy kép, amit közvetít a társadalom a cigánysággal kapcsolatban, és az nagyon negatív. És szerintem sokszor generálja a kormány is azzal, hogy nagyon szegregálja, nagyon különveszi tőlünk, szerintem ezt ennyire nem kéne. Magával a törvényekkel ..., sokakban az kelt felháborodást, hogy több lehetősége van egy cigánynak sokszor, mint egy nem cigánynak. Tapasztalom is, a programok, a segély, a lehetőségek, van, ami csak a cigányoknak jut, a hátrányos helyzetűeknek nem. Például a legutóbb volt az a külföldi egyetem, az európai egyetem, a CEU, és ide is csak romák kapnak támogatást.” (R. 21 éves)

Ugyanakkor azt is látja, hogy a társadalom más szervezetei is megkülönböztetnek, és éppen nem pozitív megkülönböztetésről van szó. Nem könnyű a megértetés feladata, hiszen sajnos éppen az emberekkel közvetlenül foglalkozó területeken – így például az egészségügyben a mi beavatkozásunkon kívül nemigen van hasonló program.

„És tapasztalom is, hogy kórházban az egészségügyi ellátás másként működik a cigányokkal, mint a nem cigányokkal. Most például voltam egy osztályon – vonatkozik rám is a titoktartás? És akkor többször is megjegyezte a főnővér, nem is a főnővér, hanem egyik ápoló, hogy cigányhoz nem megy be. Az oktatásban is, amikor olyan beszélések vannak órákon, hogy nem szól a tanár, tényleg azért irányíthatná az óra menetét. Szerintem vannak olyan cigányok is, akik nem tudnak kijutni abból a rétegből, amiben vannak.” (R. 21 éves)

Politikailag a kérdezett egyetemisták igen különböző álláspontokat képviselnek. Míg egyesek számára a Jobbik a leginkább elutasított párt, van olyan szakkollégiumi tag, aki ellenkező politikai nézetet képvisel. Nem könnyű helyzet, hiszen mindegyik legális politikai pártnak vannak olyan tézisei, amelyek bármely állampolgár számára elfogadha-

tók – ezért lehetnek tagjai a parlamentnek –, és vannak olyan elgondolásai, céljai is, amelyek a polgárok egyik vagy másik csoportjának alapvető érdekeit sérti.

Mindkettőjük számára nem az ösztöndíj, hanem a szakkollégiumi programok jelentik a nagy revelációt: cigány, roma évfolyamtársakkal barátkozni, együtt tanulni, élni – a szakkollégium előtt elképzelhetetlen volt számukra.

A tanári támogatás

Aligha lepődhetünk meg, hogy ösztöndíjas diákjaink életében tanítóik, tanáraik kiemelkedően fontos, támogató szerepet játszottak. Ráadásul nemigen tudunk elképzelni olyan helyzetet, amikor a szülők alacsonyán iskoláztak, a gyerek sikeres iskolai évek után egyetemre jut – és a tanárok nem segítettek.

Általában az iskolai közérzettel kapcsolatban beszéltek tanárokról, egy-egy esetben akkor, amikor a lényeges döntéshez járult valaki személy szerint hozzá. A jól tanuló lányt vagy fiút általában kedvelték és támogatták a tanárok. Ennek gyakran említett – és magától értetődő – oka volt, hogy tanárai büszkék voltak a sikeres cigány, roma gyerekekre, fiatalra.

Különösen fontos volt a tanári közreműködés a továbbtanulás útjának kiválasztásánál. Ez természetes is, hiszen ezek a fiatalok olyan társadalmi közegekből érkeztek, ahol nem volt elegendő ismeret a továbbtanulás útjairól, az egyes középiskolák előnyeiről és hátrányairól.

A szakkollégium hallgatói valamennyien ismerik és figyelik a tanítókat, tanárokat előítéletességéről szóló híreszteléseket, történeteket. Saját életükben azonban ritka kivétel, aki előítéletes tanárra emlékszik. A jól tanuló, tehetséges diáknak – a mi hallgatóink ebbe a csoportba tartoznak – „kijár” a tanári figyelem és törődés.

Az interjúkban elmondottaknak még egy eleméről essék néhány szó. Szinte valamennyi fiatal az Arany János program segítségével végezte el a középiskolát. A program hatékonyságát lehet esetleg megkérdőjelezni, azonban jól látszik, hogy milyen jelentős támogatást adott a kedvezményezetteknek: színvonalas diákotthoni elhelyezést, esetleg némi zsebpénzt és részvételt olyan programokban – például számítógépezés, nyelvtanulás, autóvezetés, stb. –, amelyekben értékes tudást lehet szerezni. Ezért magától értetődőnek tekinthető az „aranyjánososok” hangsúlyos jelenléte a kérdezett egyetemisták között.

Jövőképek

A megkérdezett diákok alapján határozott jövőképpel készülnek a diploma utáni életükre. Tudják, miben erősek, mivel szeretnének, és mivel nem szeretnének foglalkozni. Egyaránt élni szeretnének egyetemi tanulmányaik során szerzett tudásukból és az etnikai csoportba tartozók „cigányságukból” is. Ez utóbbi megállapítás talán barátságatlannak tetszik, azonban magától értetődőnek kell tekintenünk, hogy olyan fiatalokról van szó, akik többsége jelentős támogatást kapott és kap etnikai hovatartozásuk – és persze erőfeszítéseik – alapján.

Minden közvélemény kutatás, körkérdés hosszú ideje a magyarországi lakosság

pesszimizmusát emeli ki. Ennek alapján joggal számíthatnánk arra, hogy ezek a fiatalok is borúsán látják jövőjüket. Azonban a kérdezettek nemcsak pozitívak, hanem nagyon konstruktívak is. Valamennyiüknek van többé-kevésbé határozott elképzelése a jövőről. Ebben a jövőképben szerepel az etnikai hovatartozás vállalása, az egyetemen és a korábban tanultak okos alkalmazása.

Többen tervezik továbbtanulásukat a doktorképzésben, amihez jó alapot kínál a helyi doktor iskola romológia programjával: A szakkollégium programja ehhez alapot is biztosít, hiszen a kutatás iránt érdeklődők máris kapnak olyan feladatot – és hozzá segítséget –, amely megalapozhat akár kutatói pályafutást is. Ám ha nem ebbe az irányba fordulnak, képzésük tudományosan is megalapozott fejlesztői pályafutást tesz lehetővé.

Mások azon a konkrét szakterületen maradnának, amelyet tanulnak: tanári, jogi vagy egészségügyi pályán. Azonban e területeken is magasabbra vágnak, Európai Unió szakértők vagy éppen egészségügyi fejlesztők szeretnének lenni.

Általánosságban a kérdezettek az egyetemi diploma birtokában tervezett pályafutása szinkronban van, de inkább magasabb szintet képvisel, mint a pályakezdő diplomások többsége által célul kitűzött életpálya. A szakkollégisták olyan társadalmi réteg képviselői, ahol még ma is a többségnél ritkábban fordul elő a magas iskolai végzettség. Társadalmi környezetük – iskoláik, rokonságuk, széles kapcsolatrendszerük – számára olyan modellnek számítanak, akik pályafutását sokan figyelik aggódva-reménykedve. Nem szabad azt várni tőlük, ami nem egyszer (mi is megtettük) megfogalmazódott: eredeti környezetükben, vagy még annál is hátrányosabb helyzetű térségekben dolgozhatnak segítséget adva és példát mutatva. A személyes példák hatása tehát messzire kisugárzik, hiszen ezekben a közösségekben gyakran ők az elsők, akik a diploma felé vezető út lépéseit megtették. Ez felelősség is, lehetőség is számukra és az őket követni kívánók számára is.

Összefoglalás

A tanulmányban arról a kutatásról számoltunk be, amely a Wlisczki Henrik Szakkollégium tagjaival készített interjúkon alapszik. Ezek a fiatalok az ország több tájáról származnak, az ország szinte egész területéről. Közös vonásuk, hogy a cigányság különböző csoportjait képviselik. Jól érzékelhető, hogy többségük nem a leginkább hátrányos helyzetű családokból érkezett, azaz a szülők vagy nagyszülők már megtették az első határozott lépéseket a társadalmi előrejutás felé. Vannak közöttük, akik számára etnikai hovatartozásuk és annak vállalása magától értetődőnek számít, van azonban olyan is, aki a szakkollégium programjainak hatására vállalja etnicitását. Jelenleg is van olyan szakkollégista, aki nem tartozik ebbe az etnikai csoportba. Számukra külön vállalkozás, hogy beilleszkedjenek a számukra eddig ismeretlen etnikai csoport által dominált közösségbe.

Az ösztöndíjasok többségének családja és tágabb közössége már megtette az első, legfontosabb lépéseket az értelmiségivé válás felé. Eredményeiket – csakúgy, mint gondjaikat, problémáikat – sokan kísérik figyelemmel. Ha sikeresek lesznek, mögöttük ott állnak majd a közösségek új, tehetséges tagjai, készen arra, hogy a mintát kövessék.

Az egyetemi támogatás, a szakkollégium nemcsak és talán nem is elsősorban pénzügyi segítséget jelent, hanem olyan szellemi muníciót, műveltséget ad át, amelyhez a

támogatottak nemcsak családjuk anyagi helyzete, hanem szociális és képzettségi okok miatt sem tudtak támogatás nélkül hozzájutni.

Azok a fiatalok, akiket a fentiekben bemutatunk, elindultak a diplomássá válás útján. Ez természetesen nem egyetlen lehetősége a társadalmi felemelkedésnek, de egyike a kitüntetetteknek, amelyhez a magasabb iskolázás, az egyetemi diploma vezet. Egyúttal az is fontos, hogy ehhez az úthoz nem indulásuk és családi hátterük megtagadásával, hanem éppen annak vállalásával tudtak indulni. Éppen az az üzenete a szakkollégiumnak – és a hasonló támogatási formáknak –, hogy valaki családi háttere, származása vállalásával emelkedhet fel a társadalom privilegizált tagjai körébe.

Irodalomjegyzék

- Forray R. Katalin (2004): Cigány diákok a felsőoktatásban. *Educatio*, 11. 3.sz312-328.
- Forray R. Katalin – Marton Melinda (2012): Egyházi szakkollégiumok. *Iskolakultúra*, 7-8. sz. 35-45.
- Galántai László (2015): Szervezet születik. Cigány/roma szakkollégiumok szervezetkutatása. In: Andl Helga – Molnár-Kovács Zsófia (szerk.): *Iskola a társadalmi térben és időben 2014*. PTE BTK „Oktatás és Társadalom” Neveléstudományi Doktori Iskola Pécs. (Megjelenés előtt).
- Pusztai Gabriella (2011): *A láthatatlan kéztől a baráti kezéig*. Új Mandátum, Budapest.
- Varga Aranka (2012): *Gyermekvédelem és iskola*. PTE BTK Oktatáskutató Központ, Virágmandula Kft, Pécs.
- <http://newint.org/blog/2013/10/28/roma-minority-prejudice/>, [2014. május 10.]
- www.eu2011.hu/hu/az-europai-romapolitika-kialakitasa, [2014. május 10.]
- www.archive.org/details/journalofgypsyologygypsuoft, [2014.május 15.]